

Сурат жапаргайды

Жарыктык, кыуанч, итинулюк!

1934 жылда 3 январьда СССР-ни Ара толтуруучу комитетини Президиуму Кызыл-Малкыар автоном областын баш магыналы эл мюлк ишени жетишилми бардырганы (урдук салгыны, тирлик жыйганы, мизгеуно кюфлетге жыйшдырганы) ючюн, колзолганы бла совокзолганы айкыуларына себептик этени эмад кыралганы алында бурюн бет жарыкты толтурганы ючюн Ленини ордени бла саугулануу юсюенден бегим чыгарганды. Анга уа СССР-ни Ара толтуруучу комитетини таматасы М.Калинини бла ЦИК-нин Секретары А.Енукидза кюл салгандыла.

Ма бу сурат Кызыл-Малкыар Ленини ордени берилген ючюн алынганды. Аны бизге суратчы Толгураланы Камал кесени архивден алып бергенди. Кызылжыктык, кыалды бир жарыктык, кыуанч, ехтемлик барды бу адамданы беттеринде!

ЕХТЕМЛЕНИУ

Халкыны атын айтдыргыан – ахшы төреди

Байсыланы Харун Черек районну жер – жерли администрациясынын иштеринин эм сурар жумушун тындырыуу жаны бла управлениснын таматасыды, миллет байрамларыны хазырлаганладан бириди. Миллет байрамларыны битеу Россейден, тыш кыралладан келгенде да, интернетде видеороликтеге кызарганла да, эм алгга уа все келген төлбюк халкыбызны адет-төрөлери ариулукуларын, аш-суубузу татылыкларын, ата-бабаларыбыздан кыалган ханзабызны байлыгын сөзөрча бардырыгга кереклики кимге да байма. Бек улуу хачинини, бек уушшиликни, жаубаурун, бек аур билакчыны Черек район кергозгенди.

«Жыйылганла кыалы кыуандалыла, кыалды бир видеороликте аладыла. Миллет ашхананын ачык дөстөрдин биморде да уукуткан халда бөрөбиз. Бу ишини биринчи кюнден да сау команда бардырып, биреулен аталык жумуш туюндю. Не мюлклерин, не заманларын кызганмаган адамларыбызга жокер ырызлыгымыз билдиремиз», – деди Харун кеси уа.

Схаладан айрмалы болурга керекдиле, ол бирле халкыда да озгган емюлерден келген төреди. Таулулада «Кыайсынга жо аглам» фонд эмад болушук этген кыайгырыуу адамла кырал бардырылган «Нарт» фондга да анга шогаттык этедиле. Ташдан суу чыгарганды, кыялада жашау этен тын туюндю. Таулары жанылары сюйгөн, таш юсюнде юле иш-

леп, бахчала чакдыргыан халкы кыайсы заманлада да ишлеп, олулу да билгенди. Алай бла Черек район байрамлары тамырлары халкыбызны тарыхы кетедиле.

«Бек биринчи рекорд ашларыны 2002 жылда биринчи сентябрьде – Билимини эм Кыраллыкты ючюне аталганын байрамда этген эдик, – деди Харун. – Ол иш район башчы Темирхананы Махтими эм Аккылары Хасанын башламчылыклары бла кыуалганды. Эди. Жюк жылгга жууук жыл санлары болган аналланы чакырып, алагга жюк метр узуунуу болушук хант етол кырал, анга уа юметриклик ишшилик салган эдик. Байрамга келгенде алай кыуанган эдиле! Сора биз да бу ишини андан ары да бардырыгга келленбиз».

Экинчи жыл а Машазадда эки метр бла жарым кюндеги эдик, анга уа кыуанган эдиле. Сора 2003 жылда биринчи сентябрьде байрамга жыйылган халкы, жомакчада, улуу хачинини бигенини кереди. Ол кюн алынган видеороликтеге керюнюм турады, кюноккыла ол таулу ашны бек буркурум да кыюймай ашталганды, аны айтыкча, бек корда аш таурухула нарпаны ашларына ушул улуу болушуктарында сора да, таулуларды эрмерге да жетди кезиу:

Ж2004 жылда кызаанга туюнчюно оналгыметрик, биген бергенде сора уа онкичметрик жерме хачыанганга эди. Улуу кызаанга биген чык болмаз деп иги, улуу ююордеде есген акылыла адамданы осперинден айтдыла, алай бурунгууланы

өзлери бу жермени юсюнде да тую болганды. «Сора ююнде да жетдик. Биз таулу туйшуруланы кюл усталыкларын дуниягга баям этерге сюе эки. Жарыктык, ол заманда Чирик келге туристле аз келе эдиле, реклама керек болуп тура эди. Алай «Келиги, бизге солулга!» деп чакырганданан берме, не сейр зат болганын кергозторге керекди. Таулуаны келери жютодо, кюллары устды, ариукулуну сөзедиле.

Биз хар эден команда кырайыбыз, ала Чирик келде кышала этедиле, сора ююнде кюллары бла чындайла, ерге манна, кенчекле, шарфла, беркле эседиле. Туристле аланы кел алларды этилген кийимлеге бек сейр этген эдиле. Сора битеу кыуанкыла жакысы миллет ашла бергенде да аланы кыуангындыргандары эсимдеди. Таулу адам не болуплада да башын кечидиралыгынын кергозтген эди. Кеп адам кыатышкан эди бу бай-

рамга, болушукла да аз туюк эдиле. Сау болушуклаБашка жердеде кыуанчланы кыалы кыуалгандарына кырайыкты, аланы синалулар да тинтеби. Рекордларбыздан бирини Моисканы кыатнда кыуалган байрамда озуу кыорды. Ала тауук этден эки жюк бла он метрик ишшилик этедиле. Биз а Малкыары Россейге кыушуганыны 190-жылгыгына аталганын байрамда эки жюк бла оноч метр, отуз сантимер узуунуу болган ишшилик бигиребиз!

Кеси да жыны этимден. Ол рекордубуз Гиннесини китабына туюшюнди! – деди Байсы улу. Харуну жуабууранда бу рекорд кыза кышар умуту бар эдик. Ол заманда бизни республикагга – «Моя планета» телеканалдан журналист Андрей Понкратов келди. Сора миллет ашланы юсюенден сымкалы болганда, агачдан ишленген ишше элли бир жауур тизилген эди, ол а эки метр бла жыйырма сантимер болган

эди. Понкратов бу чынты таулу ашла сейр этгенди, аны хачынында жер башында орустилин аныглыганла таулу ашны кылай хазырланганы кергендиле.

Байсыланы Харун айтканга келге, байрамда хар адамны бурюн белгилерге керек болды. Сөз ючюн, жыры Мактылары Арсен районну битеу кыуанчлардына жырлаганы бла кечкилик кыалмай, ашны отха салыгга – алыгга, бигенине – бигенине да кыарды.

Алгаракда Элбрусда барган фестивалда эки миң метр бийикликте Черек район биягы жыйылганын сейириндиргенди: ишшилик – токсан тогуз метр, хачин – эки метр бла жарым, жаубурун – алты метр, кюш билак – отуз эки килограмм, жерме – кызаанга туюнчюно отуз тогуз метр, бигенден сора – отуз эки метр бла сегиз сантимер! Фестивалда кыайсы бирге бу жол да спонсорда да чыккыгандыла, «Единая Россия» партия да болушуды.

Халкыны атын иги бла айтдыргыан – ахшы төреди. Бу рекордданы хачыларындан жаланда Кавказ угай, битеу Россей да таулулары миллет ашларын бигенди. Байрамны байрачча кырай билген – усталыкты. Халкыбызны емюлерден келген бай кыуатурасын бир кесеге ашы – сууду. Таулуа кыонокланы, жуууклары – тенгилерн, кюношлары да сыйлайдыла, бигенде ачык, белгери норюк, нметлери таза адамдалыла. Черек районну администрациясы кыуалган байрамда бу миллет шартта ачык керюнгендиле. **КЫАЛПАНЫ Марзият.**

Юлюр

Кимге да болушурга ашыкыгыан инсан

Халкыда сөз жорюйдю: «Торек – таңырадан, адам а – ююорден» – деп. Бу сөзлени кертикликтерне Кызылтауда жашаган, бир бирини аныглыган, бир бирини сый-намыс берген Замоланы Хачини бла Жансуратны ююорлери шайтанды.

Аланы жашаулары – оймеклики, тоз ниетлени, ахшы ишени юлгусунда, Бу аламант, не заманда да, кимге да болушурга ашыкыгыан адамданы осперинден эдиле улуу огурулукук бла, сыйнамыс берип салгандыла. «Кыш ушканды нени кюрос, учканында аны этер» – дегеней, жашлары Азрет бла Кязим, кызылары Азия бла Асият да атларын жаланда иги бла айтдырадыла, сабилерин атларынды бла аналарыны осперинде өскөрдиле. Ана бла ата уа туулуклары жашууларында тоз ююк сайлауларында эмад аны бла тауен алга баргандарына кыуандалыла, ехтемленедиле.

Жансурат элдеги тишуряла ботгонда ырыздыла. Нен дегенде ол кеп жылыны район болониндеда ишлеп, иги кюок жаша бла кыызга киндик ана болганды. Ол Огары Малкыаранды. Аны атасы Жангоразланы Маммоханы жашы Нанько бла аныс Кеминат да элде намыслары, сыйлары жорюген адамда эдиле.

Нанько 1936 жылда, усталаны курсларын бошогандан сора, Зылгга сабиленин октурга, жазарга киреттенди. Бир кюседен а районну оймекчюлары аны партия шюлгга жибердиле. Болсада ол аны бошаймаганды – репрессияны жыла башлангандыла. 1942 жылгы жаш башында уа Нанько фронтха кетгенди. Юч айны ичинде Майкон кыатнда Саркоже ююренулеге жорюгенди, андан сора уа кызауатча киргенди.

Аны уруш жоллары Ростов кыатинда башлангандыла. 2-чи мотострелковий батальонуну санында бу шархы немисоти башистеден эркин этиде кышканды. Андан сора уа Сталинградды, Кенисбергни кыорулаганды. Ол кеп орденле, майдалла, бисюерге кыатыгыла бла да саугуланганды. Фронтдан а 1945 жылда кыайтканды. Кызастанда да колхозда ачы ишчиледен бири болуп турганды.

Жансурат ююорю бла кичи жерине тошгенде, аны жаланды беш жыл бола эди. Аны сабилеги эмад жаш заманы Кызазх ССР-ни Кызыл-Орда областыны Чилинск районну да этгендиле. Анда ол жаш натуралистени станциясында ишлегенди. 1955 жылда Кытаусоюз эл мюлк кермочке кыатыштып, майдал бла да саугуланганды. Аны хар кыюула алганы сайын, эси унутулмаган, узак заманлык кыайтканды.

Жангоразлары тууган жерлерине эркинлик берилген биринчи айлада окуяна кыайткандыла. Эки жылдан Жансурат Чилинск медицина училищени фельдшер-акушер буюмине кирип, аны жетишмилли бошайды. Иги окутуган, кеп билгирге сюйгөн таулу кызычыкны учинишеде билим алган биринчи жылларында «Кыуна Мухолда унуска болгон» романи башларга жиберген эдиле.

Дагыда алты жылдан а элде сынау жыйшдыргыан кызыны Совет район болонинданы төрөлөп бөлмюне уюмла мисдратчыга кенердиле. Кеп да бармай ол анда акушерга болуп ишлеп башлайды. Бу кыыйын, жууялы, аны бла бирге уа огурулу

иште Жансурат жашаууну отузга жууук жылын жоралаганды. Жаны тууган баланы биринчи кызычыгыны, аны солунууну, аны келзирини кыуанчлы хиймюкларыны, жарыктыкларыны не багытасы барды, деди ол. Аны уста кыюлары ючюн жокер ырызлыкларынын бигдиргенлини санын оймекчюлуктан кыайтканды. Да ху, кеп кезилдеде сабилени, аны да андан ары саулыктуу жашаулары бек алгга Жансуратны усталгыны бек болганды.

Кеп жылыны бет жарыктык ишлегени ючюн ол «Сыйлы Бөлкюн» романи башларга магынална – ма аллайдыла. Мен аны бююорем. Дагыда кышарыгым: элибизни жаш төлбюк бек хурметиледиле. Саламлашмай, кыайсы демей озмала, байрамлада уа шюкчюлөт, саугулашпайдыла. Оксурга да, ишперде да иткенди. Ехтемленген этеме, алагга кыарсам.

Россейни шюкчаларында бек кыыйын проблемаларды бири сабилени араларында тенгик болмаганды, бирлери бирлерини басынчаклапаларыды. Европада, Америкада анау «буллинг» дейдиле. Тау элдеде алай затта эспленемиледе? – Битеу кыраллада да окутууда, ююргенде бир кызык жарыула эспленемиле. Ху, элде сабиле хач-

БИЛИМ БЕРИУ

«Огурлу, хайырылы иш бла ююоршенг, кыарысуз боллук туююлсе»

Бийыл Бабугенде биринчи класска кюбюрек окуучула келгенин эшиткенбиз, бек кыуанганбыз, жазуулары, бир-бир таууларды, бир-бир жазуулардан аз бола бардыла шюкчюла.

Сау болуугуз, бизге да хар сабийибиз багыталады. Бу туюна ана капитал теленин башлангандан сора туюнганда, не дөкк да, ол замандан кайыр чыккыганды. Бусугатта жаш адамлага аягыт ююорлене турганы алай тын туюндю, сабилеге кыоранчла уулдуула, ахча болушуктары кесин билдиргенди.

Жаннет Камаловна, бусугатта сабиле кыалайдыла? – Айырмалы шартлары – эркин адамдалдыла. Алгын сабийичиле унпачкыла, тын чырачка эдиле. Энди уа кюслерине басынганла, кыайсы келгенде да абырчылмагынална – ма аллайдыла. Мен аны бююорем. Дагыда кышарыгым: элибизни жаш төлбюк бек хурметиледиле. Саламлашмай, кыайсы демей озмала, байрамлада уа шюкчюлөт, саугулашпайдыла. Оксурга да, ишперде да иткенди. Ехтемленген этеме, алагга кыарсам.

Россейни шюкчаларында бек кыыйын проблемаларды бири сабилени араларында тенгик болмаганды, бирлери бирлерини басынчаклапаларыды. Европада, Америкада анау «буллинг» дейдиле. Тау элдеде алай затта эспленемиледе? – Битеу кыраллада да окутууда, ююргенде бир кызык жарыула эспленемиле. Ху, элде сабиле хач-

Мактыланы Камалны кызы Жанет Бабуген элде башланган классны устазы болуп ишлегени кырыкт төрт жыл болады. Бийыл да биринчи класска Жанет Камаловнага жыйырма бла юч сабий келгенди. Битеу да шюкчю босагысында биринчи кере аталган сабилени саны уа кырык алтыды.

Усталдыла, алай бизге да устаз сак болуп тургугга керекди, кесин кыорууларга магытаны басынчакларга болушуктуула. Сөз ючюн, бир жашчыкы башчасыны унутуп кеткен норфеленин алыргга келгенди. Мен а: «Кеси уа не келмегенди?» – дегенинде, ол: «Мени жибергенди», – деп жууалайды. Мен а: «Кеси келсин», – дейме. Келеди, башчан басынчакларга жарамганын айтма. Сабиленин дуньяларыда, таматаланыкыча, кыайдын, устаз хар затны сөзгөнлей, оозгөнлей тургугга керекди.

Башха тау элдеде командировакыла баргандыла, ала устазла тауца билимген таулу сабиле келден-кел болуп бардыла, деп жазууларды. Сизде да алаимды? – Ху, Бабугенде да алайды. Ол барыбызны мукарлаштырган, саугулаштыргыан шартды. Алгын орус тилден дерседе: «Это что?» – деп сорсанг: «Это терезе», – деп жууалайды эдиле. Энди уа малкыар тилден дерседе: «Бу не затды?» десенг: «Бу окно», – дейдиле окуучуларым.

Бир тынгалгыгыыз, тау элдерини орамларында ата-анала сабилерине бек тилде сөлөшгендерине. Орус тилде Сөзөс, керекди орус тил барыбызга да, алай Россейде жашаганын адам аны билимлейи кыалкыкды? Малкыар билсе уа, бизни ариу тилибизде

сөлөшкен торк тили адымданы аныглырганды, андан сора да, өз тили билуу ата-бабаларыбызга хурмет этууде. Мени окуум, таулу кююордеде ата-анала сабилери бла тауца сөлөшюрге керекдиле.

Эз тиллерин барысыдымы билимийдиле, огуче тауца шакты сөлөшюрге да туюбийдиле? – Көбюсү эркин сөлөшөлмагыдыла, алай бир-бир сабиле кыайсы кесин тилибизге бек аламант ююргенди келедиле. Бир жол бир жашчык: «Жанет Камаловна, поздравляю вас с днём рождения, желаю...» – деди. Келди, башчан басынчакларга жарамганын айтма. Сабиленин дуньяларыда, таматаланыкыча, кыайдын, устаз хар затны сөзгөнлей, оозгөнлей тургугга керекди.

Башха тау элдеде командировакыла баргандыла, ала устазла тауца билимген таулу сабиле келден-кел болуп бардыла, деп жазууларды. Сизде да алаимды? – Ху, Бабугенде да алайды. Ол барыбызны мукарлаштырган, саугулаштыргыан шартды. Алгын орус тилден дерседе: «Это что?» – деп сорсанг: «Это терезе», – деп жууалайды эдиле. Энди уа малкыар тилден дерседе: «Бу не затды?» десенг: «Бу окно», – дейдиле окуучуларым.

Бир тынгалгыгыыз, тау элдерини орамларында ата-анала сабилерине бек тилде сөлөшгендерине. Орус тилде Сөзөс, керекди орус тил барыбызга да, алай Россейде жашаганын адам аны билимлейи кыалкыкды? Малкыар билсе уа, бизни ариу тилибизде

Эспертти

Саклык жарсыудан саклар

КыМР-ни Оператив шюкы республикада жашаганыны бла аны кыонокланын терористулукдан саклануу маддалорны сансыз этмезге чакырады: «төрдөгөгегеге кыоруу салгык эмад бешууу халга келтиргеге болушук ишлеге кер бермиз»; «автоспортну аныг деп санлаган жерле салгык»; «ишшик туудурган заттаны, ол сондо автомобилде да кертиргегели, догдода терорист хазырлан тургундарыны юсюенден

өбери эшиттенилгей, олсогарт право изомзны саклауу оргонияга бла терк болушуктуу кыа келючю сужуулаа билдирмиз»; «той-он борган, адамга кеп сондо кыулушуктуу телефон»; «КыМР-ни Оператив шюкыны – 48-15-88»; «КыМР-де УФСБ-ни – 48-15-81 (ишонуу-лукну телефон)»; «КыМР-де МВБ-ни – 40-49-10 (дежурный телефон)»; «49-50-62 (ишонуу-лукну телефон)»; «Россейни Следствие Комитетини КыМР-де СУ-суну – 77-64-22 (ишонуу-лукну телефон)»; «Россейни МЧС-ини КыМР-де ГУ-суну – 39-99-99 (дежурный телефон)».

Сөлөшюрге болушук телефон номере: «КыМР-ни Оператив шюкыны – 48-15-88»; «КыМР-де УФСБ-ни – 48-15-81 (ишонуу-лукну телефон)»; «КыМР-де МВБ-ни – 40-49-10 (дежурный телефон)»; «49-50-62 (ишонуу-лукну телефон)»; «Россейни Следствие Комитетини КыМР-де СУ-суну – 77-64-22 (ишонуу-лукну телефон)»; «Россейни МЧС-ини КыМР-де ГУ-суну – 39-99-99 (дежурный телефон)».

УЧРЕДИТЕЛЪЕ: КЫАЫЛ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЪВСТВОСУ

Баш редактор
КЫОНОКЛАНЫ Хасан
РЕДАКЦИЯ:
ТЕКУЛЛАНЫ Хауа (баш редактору оубрасары), ЖАНУРАЗАНЫ Нажабат (баш редактору оубрасары), ТОКЛУЛАНЫ Бюкс (окуулы секретары), МУСУКАЛАНЫ Сакинат, ТИКАЛАНЫ Фатима, ТРАМЛАНЫ Зуура, УЛБАСЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЫ:
Редактору примочка – 42-63-01
Баш редактору оубрасары – 42-38-21, 40-84-82
Жууялы секретары – 42-66-85
Секретари – 40-93-62, Корресптор – 42-63-52.
РЕДАКЦИЯНЫ БЕТОМЛЕРИ:
Почитка эм право – 42-24-02, 42-67-68.
Экономика – 42-66-73.
Культура – 42-66-76.
Социал ишче – 42-57-82, 40-59-18.
Курортта, туризм эм спорт – 40-39-93, 42-66-71.
Окуучууу бла байламчакыла жорюктуу эм жалгылуу – 42-37-94.
Элчи корреспондент – 42-68-72.
Оператору – 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла кызыкт жорюктейди. Кюл жазмагыла рецензия этимейди эм ала артка кыайтыргайдыла. Галдеде басмаганын материалда айтылган оюмда рекламаны оюму бла кереметтеге болушукду. Ала айткан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюенден законду тындалуу маатериалыны авторлары кесери жууаладыла. Редакция авторлага анонимда 400 галет тигинден (машинка бла жазылган 5-6 бет) ююк аймады. Галет Саяканы, информация технологияны эмад адамы коммуникативданы ишлери жана бу шюкчюлөт, саугулашпайдыла. Кызыл-Малкыарда управлениснын 2016 жылда 19 декабрьде регистрация эткендиги. Регистрация номер – ПН № ТУ-07-00118. Индекс – И 5893

Галетин басмагыла «КыМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер сулбасы хазыр эткенди. Галет «Издательство «Южный регион» ООУ-ну типографиясына басмаганында Ставрополь-ул, Ессентуки ул, Инновациян орам, 5а

Галетини издиратив тапшыруу кюндү КыМР-ни почта сыйманы федеральной Управленисны жууалады. Телефонна: 76-01-21

Галетини роинягыга сатуу ючюн КыМР-ни «Россей» ашарчу обществосу жууалады. Телефонна: 42-69-34

Галетини магыда ючур чыгылда – гетюрге, орта, шабат кюююсе.

Номерте графика кере 19 00 сагытка кюл салында. 20 00 сагытка кюл салынганды.

ГАЗЕТНИНОМЕРИ ЧЫГАРЫЛАТ:
Байсыланы Марзият – дежурный редактор, Кучукуланы Сафият, Кетеничланы Зульфия – жууялы секретары оубрасарлары; Гелаяны Валентина (2-чи, 3-чю бетте), Зезаланы Лида (1-чи, 3-чю бетте) – корреспортор.

Тиражы 1252 экз. Заказ № 1942

Багытасы 10. Салмакы Багытасы 10. Салмакы

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗАТЕЛЪНИ АДРЕСИ:
460000, Нальчик шахар, Леонид ул, адыл проспект, 5

Галетини почтага: elbor_50@mail.ru